

จรรยาแพทย์ ร.ศ. ๑๒๖

ศาสตราจารย์ คลินิก แพทย์หญิงมานี ปิยะอนันต์

ภาควิชาสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา, คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล, มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์, กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐.

จากการที่ได้มีโอกาสค้นหาประวัติของหลวงไวทยะสร่างกูร ซึ่งเป็นหัวหน้าภาควิชาสูติศาสตร์-นรีเวชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลคนแรก ท่านอาจารย์พลตรีนายแพทย์อำรุงรัตน์ แก้วกาญจน์ ซึ่งเป็นบุตรเขยของท่าน ได้ให้ความอนุเคราะห์หีบอบสำเนาหนังสือที่ระลึกพระราชทานเพลิงศพของหลวงไวทยะสร่างกูร เมื่อ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๒๔ ณ เมรุวัดสังเวชวิศยาราม (บางลำพู) หนังสือเล่มนี้มีคุณค่ามาก นอกจากจะมีประวัติของท่านหลวงไวทยะสร่างกูรแล้ว ยังมีบทความเล็กเชอร์จรรยาแก่นักเรียนแพทย์ที่โรงเรียนราชแพทยาลัย โดยพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าพระยาเสด็จสุเรนทราธิบดี (เป็นบิดาของหม่อมหลวงปิ่น มาลากุล) ท่านบรรยายไว้เมื่อวันที่ ๓ และ ๑๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๒๖ ซึ่งเป็นเวลาเกิน ๑๐๐ ปีมาแล้ว อ่านแล้วประทับใจ เป็นข้อเตือนใจและเป็นสิ่งที่ทันสมัยอยู่เสมอ บทความนี้น่าจะมีประโยชน์กับแพทย์ไม่มากนักน้อย ผู้เขียนจึงพยายามนำบางส่วนมาย่อให้อ่านง่ายขึ้น

จรรยา คืออะไร ทำไมจึงต้องมี

การสอนจรรยามีมาตั้งแต่การเรียนชั้นประถมและมัธยม เช่น สอนไม่ให้พูดปด สอนไม่ให้ข่มเหงกันและกัน เป็นต้น เมื่อมาเรียนแพทย์ มีการเรียนวิชาต่าง ๆ เกี่ยวกับแพทย์ นักศึกษาอาจจะสงสัยว่าทำไมจึงมีการสอนจรรยาแพทยอยู่ทุกหนทุกแห่งซึ่งสามารถอธิบายให้แจ่มแจ้งได้ดังต่อไปนี้

๑. จรรยา เป็นเครื่องรักษาความประพฤติให้เที่ยงตรงต่อประโยชน์และประสงค์ของคน คนเราต้องมีจรรยาเป็นหลักเครื่องยึดถือไม่มากนักน้อย ถ้าจะเปรียบกับอวัยวะของคนเมื่อบุคคลใดมีอวัยวะอย่างอื่นพร้อมแต่ขาดเบรนซึ่งเป็นก้อนความคิดที่จะนำไปประกอบกิจต่าง ๆ คนผู้นั้นจะประกอบกิจอะไรไม่ได้ ตัวอย่างเช่นคนบ้าซึ่งเบรนพิการ ความประพฤติของคนบ้าก็ย่อมจะวิปริตไปจากความเที่ยงตรงต่อประโยชน์และประสงค์และวิปลาสไปจากปกติของมนุษย์ทั้งหลาย เด็กที่ยังไม่รู้เดียงสาก็เพราะเบรนยังไม่พัฒนาพอที่จะทำประโยชน์และประสงค์ของตนให้เที่ยงตรงไปได้ ด้วยเหตุนี้ความคิดของเด็กจึงเลื่อนลอยไม่อยู่กับที่ เดียวก็ร้องไห้เดี๋ยวก็หัวเราะ

๒. จรรยา เป็นสิ่งที่ทุก ๆ คนต้องมี เพราะเหตุว่าจรรยาเป็นเครื่องรักษาความประพฤติให้เที่ยงตรงต่อประโยชน์และประสงค์ของคนดังกล่าวมาแล้ว ทุก ๆ คนจึงจำเป็นต้องครองจรรยา คนทุกประเภททุกชนิดจะประกอบกิจการงานใด ๆ ก็ดี ย่อมต้องมีจรรยาเป็นหลักยึดถือ ถ้าปราศจากจรรยาจะดำเนินไปสู่ประโยชน์และประสงค์ไม่ได้ แม้แต่คนที่ประพฤติไม่ดีคุณพระคพาคบคิดกันเที่ยวตีชิงปล้นสะดมเขา ในหมู่โจรก็ต้องมีจรรยาเป็นหลักยึดถือ กล่าวคือบรรดาโจรเหล่านั้นจะต้องครองสัตย์ เริ่มต้นแต่สบถสาบานเข้าเป็นพวกเดียวกันรักษาความซื่อตรงไม่เอาใจออกห่างคิดร้ายต่อกัน รักษาความเที่ยงจรรยาคือหาทรัพย์ได้มาก็แบ่งปันกัน ย่อมต้องมีความสามัคคี หน้าที่ใครก็ทำให้อีกต้องตามหน้าที่

ถ้าจริยธรรมไม่มีความสามัคคีในระหว่างใจผู้ใด ผู้นั้นก็จะรักษาชีวิตในหมู่วิชาไม่ได้

๓. ธรรมกับวิชาไม่ใช่อันเดียวกัน การศึกษาเล่าเรียนต้องมีสองอย่างเป็นของคู่กัน คือวิชาและธรรม หนึ่ง ศึกษาวรรยาอย่างหนึ่ง ทั้งสองสิ่งต้องเรียนรู้อยู่ด้วยกัน แม้เรามีวิชาความรู้ดีแต่ถ้าจรรยาไม่ดี วิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาก็ไม่มีประโยชน์ บางทีอาจให้โทษยิ่งกว่าไม่รู้วิชา ถ้าเอาความรู้ไปใช้ผิดก็อาจให้ผลร้ายแรงกว่าไม่มีความรู้ เปรียบประดุจคนพาลที่ทำร้ายเขา ถ้ามีแต่มือเปล่าไปขตต่อย ก็พอทำเนา ถ้ามีมีด ขวาน ปืน เป็นอาวุธจะร้ายแรงมากขึ้น

๔. ธรรมทั่วไปกับธรรมเฉพาะ ธรรมที่สอนทั่วไปมีสองชั้น คือธรรมทั่วไปชั้นหนึ่ง ธรรมเฉพาะอีกชั้นหนึ่ง ธรรมทั่วไปหมายถึงธรรมที่คนทั่ว ๆ ไปต้องปฏิบัติ เช่น ความซื่อสัตย์ ความเที่ยงตรง ความสามัคคี เป็นต้น ธรรมเฉพาะ หมายถึง เป็นจรรยาเฉพาะบุคคลหรือกลุ่มคนนั้น ๆ เช่น ความขลาดจะมีในทหารไม่ได้ แพทย์ต้องมีความพยายามที่จะช่วยชีวิตมนุษย์เป็นธรรมอย่างอุกฤษ ถ้าแพทย์มักง่ายหรือเห็นแก่ประโยชน์อื่น ก็ไม่ควรนับถือ ถ้าขุนศาสมีจิตใจโลเล ไม่มั่นคง ล้ออำนาจแก่อคติ ๔ พิกษาคดี ไม่เที่ยงตรง ก็เป็นอันผิดหน้าที่ของขุนศาส การที่นักเรียนแพทย์ต้องเรียนวิชาธรรมเฉพาะก็ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น

๕. สัตตสัทธรรม คือ ธรรมอันดี ๗ ข้อ ซึ่งเปรียบเสมือนบิดาและมารดา ธรรม ๗ ข้อ ได้แก่ สัทธา หิริ โอตตปปะ พานุสัจจะ วิริยะ สติ และปัญญา

๕.๑ สัทธา หมายถึง เห็นดีเห็นชอบในสิ่งที่ตนจะประพฤติ การนับถือศาสนาถ้าศรัทธาไม่เกิดก่อน ความตั้งใจที่จะนบนอบและกระทำตามคำสั่งก็จะไม่มี เช่นเดียวกับพวกเราที่สมัครใจมาเรียนแพทย์ ถ้าใจไม่เห็นดีเห็นชอบในวิชาแพทย์ ถ้าเข้ามาโดยผู้ปกครองบังคับให้มาเรียน หรือเรียนตามเพื่อนศรัทธาก็ไม่เกิด ไม่สนใจเรียน ไม่สนใจจะถาม แต่ถ้าเข้ามาเรียนด้วยความศรัทธา คือเชื่อมั่นในวิชาแพทย์ เชื่อว่ามีประโยชน์ การเรียนก็จะเรียนอย่างสนุก ผลของการเล่าเรียนก็จะสำเร็จเป็นธรรมดา

๕.๒ หิริ แปลว่า ความตะขิดตะขวง

ขยะเขยงต่อความชั่วที่จะกระทำ

๕.๓ โอตตปปะ แปลว่า ความขยันครั่นคร้าม หวาดหวั่นต่อความชั่วที่จะกระทำลงไป

ทั้งหิริและโอตตปปะ เป็นธรรมที่คล้ายกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวรั้ง ห้ามปรามไม่ให้คนกล้าสามารถที่จะทำความชั่วลงได้ ธรรม ๒ ข้อนี้ถ้าสามารถครองใจผู้ใดได้ ก็จะปกป้องรักษามิให้ผู้นั้นทำความชั่วแม้จะไม่มีผู้รู้จะไม่มีผู้เห็น หรือจะไม่มีผู้ได้ยิน

๕.๔ พานุสัจจะ แปลว่า ความได้ยินมาก ได้ฟังมาก ได้เรียนมาก ธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่บุคคลพึงปลูกให้เกิด เพราะการได้ยินมาก ได้ฟังมาก ได้เรียนมากล้วนเป็นความรู้ เมื่อความรู้สะสมไว้มากก็จะเกิดความฉลาด ความสามารถที่จะประกอบกิจการได้ดี เพราะเกิดจากการที่ได้เรียน ได้ยิน ได้ฟัง และได้รู้นั้นมาเป็นเครื่องเทียบปัญญา ความคิดที่จะเลือกใช้ให้เหมาะสมให้ควรแก่กิจการนั้น ๆ

๕.๕ วิริยะ แปลว่า ความพากเพียรพยายาม ความเพียรเป็นข้อสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง ในกิจการใด ๆ ก็ดี แม้แต่เรารักเราใคร เราตั้งใจใฝ่ฝันในกิจอันนั้น แต่ถ้าหากไม่มีความเพียรพยายามที่จะกระทำให้สำเร็จ ก็จะสำเร็จไม่ได้ดังความประสงค์ จำแนกความเพียรไว้ ๔ ประการ คือ

๕.๕.๑ สังวรปธาน ความเพียรที่จะระวังอกุศลธรรมที่ยังไม่บังเกิดไม่ให้เกิด

๕.๕.๒ ปหานปธาน ความเพียรที่จะขับไล่อกุศลธรรมที่มีอยู่แล้วให้หมดไป

๕.๕.๓ ภาวนาปธาน ความเพียรที่จะปลูกสร้างกุศลธรรมที่ยังมิได้บังเกิด ให้บังเกิดขึ้น

๕.๕.๔ อนุรักษนาปธาน ความเพียรที่จะรักษากุศลธรรมที่ได้เกิดมีอยู่แล้วมิให้เสื่อมสิ้นไป

ผู้ใดทำความเพียรครบทั้ง ๔ อย่าง ความดีก็จะมีแก่ผู้นั้น

๕.๖ สติ แปลว่า ความยังคิด ความรู้สึกลึกลง ระงัดตน ไม่พินเพื่อนเลวไหล ไม่ลืมนตน ไม่ประมาท สติเป็นธรรม สำคัญที่ทำให้ดำรงตนมั่นคงอยู่ ถ้าปราศจากสติหรือเสียสติ ความเสียอื่น ๆ ก็จะมีได้ และความดีที่มีอยู่แล้วก็จะเสื่อมเสียไป เราจึงควรระวัง

ไม่ให้เสียสติ ถ้าความล้มเหลวมาครอบงำเมื่อใดก็จะบังเกิดความมีดมนแก่คนนั้น ไม่รู้ผิดชอบ ชั่วดี บุญหรือบาป อาจทำชั่วทำได้

๕.๗ **ปัญญา** แปลว่า ความรู้ประจักษ์ ความเข้าใจชัด ความฉลาด ความที่จะให้เห็นผิดชอบ ชั่วดี บาปบุญคุณโทษแห่งกิจการใด ๆ ก็ย่อมเกิดด้วยปัญญา บรรดาความรู้ทั้งหลายที่เล่าเรียนมาก็มีการหัดคิดด้วยปัญญาเป็นสูงสุด ถ้าศึกษาวิธีในทางศาสนามีเป็น ๓ ชั้น ขั้นต้นให้สำรวจกาย วาจา คือศีล ขั้นกลางให้สำรวจใจคือสมาธิ ขั้นสูงสุดให้คิดคือปัญญา เรียกว่าไตรสิกขา การศึกษาของโลกก็มีปัญญาเป็นสูงสุดเช่นเดียวกัน ขั้นต้นเป็นการเรียนจำ เช่นวิชาแพทย์ก็เรียนให้รู้ตามตำรา ขั้นสองเป็นการเรียนทำ คือฝึกหัดทำให้เป็นตามที่ได้เรียน เช่นหัดทำด้วยมือ ขั้นสูงสุดเป็นการเรียนคิดจะเป็นแพทย์ที่ดีก็เพราะปัญญาที่ตรวจไข้ถูก คิดประกอบยาถูกแก่โรคจะเยียวยารักษาได้ดี และเป็นแพทย์ที่มีชื่อเสียง ปัญญาเปรียบว่าเป็นแสงสว่างที่สุดในโลก แม้แต่พระอาทิตย์ก็สู้ไม่ได้ เพราะพระอาทิตย์ส่องได้แต่ในที่เปิดเผย ไม่สามารถส่องเข้าไปในถ้ำในเหวได้

๖. กฎกับธรรม เป็นของต่างกัน พระวินัยบัญญัติซึ่งเป็นพระพุทธรูปบัญญัติก็ดี กฎหมายซึ่งเป็นพระราชบัญญัติก็ดี หรือข้อบังคับสำหรับบริษัท ข้อบังคับสำหรับโรงเรียนแพทย์เหล่านี้เป็นกฎ ส่วนธรรมได้แก่พุทธวจนะหรือคำสอนของนักปราชญ์ ของบัณฑิต หรือสุภาษิตเหล่านี้เป็นธรรม กฎแท้จริงจะตั้งขึ้นต้องอาศัยธรรมเป็นหลัก เช่น การถือเอาทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตน ธรรมบอกว่าเป็นการทุจริต ไม่ได้ ไม่ควรประพฤติ ฝ่ายกฎหมายก็ดำเนินตามรอยธรรม ข้อแตกต่างของกฎกับธรรมมีอยู่หลายข้อดังนี้

๖.๑ กฎ ย่อมมีบุคคลเป็นผู้ตั้ง ธรรมไม่มีบุคคลเป็นผู้ตั้ง ความจริงเป็นผู้ตั้ง

๖.๒ กฎ เมื่อตั้งขึ้นแล้วย่อมมีผู้รักษา คอยกำกับ ควบคุม ตรวจตราจับกุมผู้กระทำผิดกฎ ส่วนธรรมไม่มีบุคคลรักษา ธรรมย่อมรักษารักรักษาธรรมเอง

๖.๓ กฎ เมื่อใครทำผิดย่อมมีผู้ลงโทษ เมื่อใครทำชอบย่อมมีผู้ให้บำเหน็จ ส่วนธรรมเมื่อใครทำผิดหรือชอบ ไม่มีผู้ลงโทษและให้บำเหน็จ ผลแห่งกรรมของ

ผู้ทำเป็นผู้ลงโทษและให้บำเหน็จ

๗. ความชอบธรรมกับความผิดธรรม ธรรมทั้งหลายย่อมเป็นของกลางอยู่สำหรับโลกประดุจเดียวกัน วัตถุทั้งหลายซึ่งเป็นของกลางอยู่สำหรับโลก การที่เป็นเหตุให้ชอบธรรมหรือผิดธรรมนั้นอยู่ในผู้ประพฤติ ธรรมข้อใดมีคุณธรรมเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับผู้ประพฤติ เช่นเราเอาหมึกแดงมาเขียนบนกระดาษดีเส้นทำบัญชีเราชอบ แต่ถ้าหมึกแดงหยดบนเสื้อเราจะต้องรีบเอาไปซักออก ในเรื่องของความสามัคคีธรรมถ้ามีอยู่ในหมู่คนเรียนจะดีเพราะจะมีความสามัคคี ช่วยเหลือกัน เล่นก็สนุก ทำงานก็สนุก มีปัญหาที่พูดคุยกัน ถามกัน สามัคคีธรรมทำให้เกิดความสุข และทำให้เกิดความสำเร็จโดยทั่วหน้ากัน ในหมู่ใจแม้จะมีความสามัคคีธรรมช่วยกัน ปล้นสะดมได้เงินทองมากมาย แต่ใจย่อมจะไม่ได้รับค่าสรรเสริญเพราะนำเอาสามัคคีธรรมไปใช้ผิดธรรม อย่างอื่นที่เป็นบาปเป็นอกุศล อย่าเข้าใจว่าเรามีธรรม ข้อดีอยู่หลายอย่างแล้วถึงจะประพฤติผิดพลาดเป็นบาปเป็นอกุศลไปบ้าง กุศลธรรมอย่างอื่นอาจคุ้มครองเราได้ ถ้าเข้าใจอย่างนี้ไม่ถูกต้อง ขึ้นชื่อว่าความดีต้องให้ผลดีและความชั่วต้องให้ผลชั่ว ขอให้เข้าใจว่าความชั่วหรือบาปอกุศลเป็นสิ่งที่ไม่ควรประพฤติเป็นอันขาด ไม่จำเป็นต้องเลือกว่าในที่ลับหรือที่แจ้ง สมัยใด เวลาใด จงเข้าใจว่าเป็นกิจอันไม่ควรทำอยู่เป็นนิตย์

ธรรมเฉพาะของนักเรียนแพทย์

๑. ผู้ที่ปรารถนาจะศึกษาเล่าเรียนควรจะมีวิชาความรู้ที่เราเล่าเรียนกัน มี ๒ อย่างคือ วิชาสามัญอย่างหนึ่งและวิชาพิเศษอีกอย่างหนึ่ง วิชาสามัญที่เรียนจะเป็นทุนให้ทำให้เกิดสิ่งโน้นสิ่งนี้ได้บ้าง อย่างละเล็กละน้อย ส่วนวิชาพิเศษ เช่น บางคนเรียนครู บางคนเรียนช่างไม้ บางคนเรียนกฎหมาย ก็ต้องเลือกเรียนตามความชอบ เราไม่สามารถเรียนทุกอย่างได้ เพราะการเรียนวิชาพิเศษมีค่าใช้จ่ายสูง หากใครได้ลงทุนเรียนวิชาพิเศษแล้ว ภายหลังไม่ประกอบกิจการตามความรู้วิชาพิเศษนั้น ๆ ถือว่าเป็นการลงทุนที่เสียเงิน เสียเวลาอายุสูญเปล่า ด้วยเหตุนี้ทุกคน ควรรู้ว่าจำเป็นต้องคิดหาวิชาความรู้ให้เป็นหนทางสำหรับตนและเลือกหาให้ถูกต้องกับ

นิสัยและความถนัดของตน ถูกแก้กำลังกาย กำลังปัญญาที่ตนจะทำได้ วิชาแพทย์ก็เป็นวิชาพิเศษอันหนึ่งที่คนทั้งหลายอาจจะเลือกเอาเป็นวิชาสำหรับตน นักเรียนจึงพากันเข้ามาศึกษาเล่าเรียนกันในทุกวันนี้ มีธรรมเนียมหนึ่งที่ทำให้คนต่อสู้ต่อความท้อแท้ได้เรียกว่าอิทธิบาท ๔ ประการ ได้แก่

- ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น
- วิริยะ ความเพียรหมั่นประกอบสิ่งนั้น
- จิตตะ เอาใจใส่สิ่งนั้นไม่วางธุระ
- วิมังสา หมั่นตรិตรองพิจารณาในสิ่งนั้น

ธรรมทั้ง ๔ ข้อ จำเป็นสำหรับผู้เป็นแพทย์เราต้องเรียนด้วยพอใจรักใคร่ในวิชาแพทย์ ก็เกิดฉันทะ คือความพอใจรักใคร่แล้ว ก็ต้องมีวิริยะ คือความเพียรพยายามเล่าเรียนให้สำเร็จ และต้องมีจิตตะคือเอาใจใส่ฝึกฝนในวิชา และต้องมีวิมังสาคือการตริตรองพิจารณาในข้อที่เล่าเรียนให้รู้โดยชัดเจน แจ่มแจ้ง

๒. หน้าที่ของแพทย์ เป็นหน้าที่ที่จะได้รับความยากลำบาก ด้วยเหตุนี้ผู้เป็นแพทย์จะต้องเป็นด้วยใจ ถ้าใจไม่เป็นแพทย์ก็เป็นแพทย์ไม่ได้ ที่ว่าต้องเป็นด้วยใจก็คือ

๒.๑ ต้องมีใจกล้าหาญไม่สยดสยอง

๒.๒ ต้องมีใจมั่นคงหนักแน่นไม่ประหม่าตื่นเต้น

๒.๓ ต้องมีใจอดทนต่อหิว ยากเหนื่อย และใส่โครก ไม่เป็นคนฉุนเฉียวและละทิ้งการงานเสียง่าย ๆ ถ้าแพทย์ไม่ฝึกหัดตนให้เป็นได้ทั้ง ๓ ประการ ก็ย่อมไม่สามารถจะดูหรือจะทำการอันใดแก่ผู้ป่วยและคนตายได้ ผู้ที่จะเป็นแพทย์จะต้องฝึกหัดใจให้มีธรรมทั้ง ๓ ประการ คือ ความเป็นผู้มีใจกล้า สติมั่นคง ใจอดทน และขับไล่ข้อที่ตรงกันข้าม คือความขลาด สยดสยอง ความประหม่าตื่นเต้น ความอ่อนแอและฉุนเฉียว เมื่อได้รับความลำบากเหล่านี้ให้เบาบางจนหมดไปจากสันดานตน จึงจะเป็นแพทย์ได้

๓. ผู้ใดได้ศึกษาวิชาความรู้อย่างใดไว้เป็นวิชาสำหรับตน เพื่อยึดเหนี่ยวเอาไว้เป็นทางทำมาหากินเลี้ยงชีพ เมื่อศึกษาวิชานั้น ๆ ตลอดตามที่ครูสอนหรือตามหลักที่เล่าเรียนมาเสร็จแล้วจะเข้าใจว่าการเล่าเรียน

นั้น ๆ จะเป็นที่ยั่งยืนและเพียงพอ ไม่ปรารถนาจะเอาตาหูฟังอะไรของใครอีกต่อไป ผู้นั้นก็จะไม่ได้ความรู้กองงยขึ้นจากทวนรอนที่มีอยู่ จะทำงานใด ๆ ให้ดีขึ้นไปอีกก็ไม่ได้ เพราะเข้าใจผิด เชื่อความรู้ของตนอยู่อย่างนั้น การเรียนแพทย์มีความสำคัญในการหาความรู้เพิ่มเติม เมื่อเรียนจบหลักสูตรของโรงเรียนแล้ว จำเป็นต้องเอาใจใส่ฝึกฝนทำให้เกิดความชำนาญ ยิ่งได้รู้มากเห็นมากเคยทำการมาก ยิ่งเกิดความชำนาญมากและการทำการใด ๆ จะต้องทำตนไม่เป็นคนอวดรู้หรือเชื่อความรู้ว่ารู้แล้วถูกแล้วดีแล้วไม่มีผิดพลาด ที่แท้แล้วสิ่งทั้งหลายไม่มีอะไรที่เป็นของยืนยงคงที่และเพียงพอ ทุกอย่างจะมีสิ่งใหม่ ๆ และแปรเปลี่ยนจากสิ่งที่พบเห็นเกิดขึ้น ณ สมัยหนึ่งสมัยใดเป็นปกติ ถ้าใครไม่เอาใจใส่ตรวจตราคิดค้นอยู่เนื่อง ๆ ความรู้ของตนที่มีอยู่ก็ไม่งอกตาม การที่ทำก็อาจจะผิดพลาด และถึงที่อัปจนไม่สามารถจะให้การงานของตนสำเร็จประโยชน์ตลอดไปได้ แพทย์ที่มีชื่อเสียงแต่ก่อนท่านไม่มีปัญญาหรือประกาศนียบัตรอยู่ในมือ ความรู้วิเศษที่ท่านได้ ก็เพราะท่านมีคุณธรรม ๔ ประการคือ

๓.๑ ท่านรักใคร่ในวิชานั้น

๓.๒ ท่านศึกษาวิชานั้น

๓.๓ ท่านตรวจตราคิดค้นวิชานั้นให้ดียิ่งขึ้น

๓.๔ สิ่งใดที่ท่านพบเห็นว่าเป็นของดี ท่าน

จะประพฤติตามในทางที่รู้ว่าถูกว่าดี

ด้วยคุณธรรม ๔ ประการนี้เอง ทำให้ท่านมีชื่อเสียงว่าเป็นผู้วิเศษ เพราะท่านเอาใจใส่ฝึกฝนในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และพยายามหาความรู้ ความชำนาญใส่ตนเองอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้นักศึกษาแพทย์จำต้องเอาใจใส่ฝึกฝนตนเอง ประพฤติคุณธรรม ๔ ประการ ด้วยอาการดังนี้

๑. เมื่อใจรักใคร่วิชาแพทย์ให้เสาะแสวงหาวิชานั้น

๒. เมื่อพบแล้วให้ศึกษาวิชานั้นให้รู้โดยชัดเจนถูกต้อง

๓. เมื่อเรียนแล้วก็อย่าให้เข้าใจว่าเป็นอันสิ้นสุด ให้พิจารณาเพราะหัดคิดค้นตรวจตรา สอดส่อง แสวงหาความรู้ที่แปลกให้ละเอียดดียิ่งขึ้น

๔. เมื่อได้ความรู้แล้ว อย่าได้ทอดทิ้งเสีย หรือเปลี่ยนหนทางไปทำกิจการอื่น จงยึดถือเอาหนทางนั้นเป็นหนทางที่จะทำประโยชน์

ถ้านักเรียนผู้ใดสามารถปฏิบัติได้ตามคุณธรรม ๔ ประการนี้ จะเป็นเครื่องประกอบให้เป็นแพทย์ที่ดีมีชื่อเสียง เป็นที่นิยมนับถือของปวงชนทั้งปวง

๕. ยังมีธรรมอื่นซึ่งเป็นกลาง แต่เป็นธรรมที่แพทย์ควรจะประพฤติโดยเคร่งครัด เพื่อประกอบให้การเป็นแพทย์ที่ดีขึ้นด้วยประการต่าง ๆ ขอนำธรรมเหล่านี้มาชี้แจงไว้เป็นหลักให้นักเรียนแพทย์มุ่งหมายฝึกฝนตนเองประพฤติให้ถูกต้องอยู่เสมอ เรียกว่า ธรรมที่จะให้แพทย์มีวิชาดี

การจะเป็นแพทย์ที่ดีควรมีสิ่งประกอบ ๒ ประการคือ ประการแรกแพทย์ต้องอดทนต่อสิ่งที่ไม่พึงใจ พึงตาสงูทุกกาลทุกเมื่อ ซึ่งอาจทำให้ผู้เรียนเกิดความท้อแท้ได้ อีกประการหนึ่งหน้าที่ของแพทย์นั้นลึกซึ้งและละเอียด บางสิ่งบางอย่างแม้แต่จับต้องได้ด้วยมือหรือเห็นด้วยตาไม่ได้ก็มี ซึ่งอาจเกิดปัญหาเข้าใจผิดหรือมักง่ายสะเพร่าอยู่ตามปกติ ในแต่ละบ้านเมืองแพทย์ย่อมหาได้ไม่ยาก แต่แพทย์ที่มีชื่อเสียงในการรักษาใช้หนักในผู้ป่วยที่เป็นโรคสำคัญ มีชื่อเสียงโด่งดังนั้นมีไม่กี่คน และแพทย์ที่มีชื่อเสียงก็ใช้ว่าจะรักษาได้ดีทุกอย่าง จำเป็นต้องปรึกษาหารือสเปเชียลิสต์มาช่วยกันรักษา ดังนั้นแพทย์ที่จะมีวิชาดีได้ต้องอาศัยคุณธรรม ๔ ประการ ดังนี้

๕.๑ ความพินิจพิจารณา คือการตรวจตราด้วยปัญญาและคิดค้นให้เหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เมื่อใช้ความพินิจพิจารณาถูกต้องก็จะไม่ผิดพลาด

๕.๒ ความถี่ถ้วน ต้องอาศัยความสังเกตจดจำ ละเอียดลออ อย่าพลั้งเผลอ หลงลืม ซึ่งจะทำให้เข้าใจผิด ถึงทางที่จะพินิจพิจารณาและอาจลุกลามไปถึงการให้ยาผิดได้

๕.๓ ความพยายาม ต้องอาศัยความเพียรพยายามที่จะทำตามหน้าที่ ไม่ย่อท้อ ไม่เลิกเอาแต่เบาและง่าย สะดวก หนักก็เอา เบาก็สู้ ทำแล้วไม่ทอดทิ้ง ยิ่งทำยิ่งเกิดความชำนาญชื่อเสียงก็ปรากฏ

๕.๔ ความหมั่น ต้องอาศัยความหมั่นไม่

เกียจคร้านคือหมั่นตรวจตรา หมั่นเยี่ยมเยียน ใต้ถามคุณธรรม ๔ ประการนี้จะทำให้เป็นแพทย์ที่มีวิชาดี มีชื่อเสียง

๕. ธรรมที่ให้คนนิยมนับถือ ผู้เป็นแพทย์ต้องระวังตนอย่างเคร่งครัดในความประพฤติ ไม่ปล่อยให้ตนได้ชื่อว่าเป็นคนเสเพลซุ่มซ่ามเลอะเทอะเหลวไหล หากไม่ตั้งตนเป็นผู้ใหญ่แม้จะเป็นแพทย์ที่มีวิชาดีก็ยากที่จะมีผู้นิยมนับถือ ดังนั้นแพทย์ต้องพร้อมด้วยคุณธรรม ๔ ประการคือ

๕.๑ ความประพฤติ คือต้องประพฤติดี ไม่ประพฤติอย่างต่ำช้า เลวทราม เช่น เป็นคนพาล ชอบทะเลาะวิวาท เป็นต้น

๕.๒ กิริยา คือต้องเป็นคนสุภาพ คือมีกิริยาเป็นผู้ดีเรียบร้อย ไม่ซุ่มซ่าม ไม่หยาบค้าย มีสัมมาคารวะทั้งผู้ใหญ่และผู้น้อย รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี

๕.๓ วาจา คือ ต้องมีวาจาเป็นที่รัก คือไม่ใช้วาจาหยาบคายเป็นคนพูดสับปลับ ตลบตะแลงเชื่อไม่ได้ ไม่เป็นคนปากบอนเที่ยวพูดส่อเสียดยุยง หรือเอាកารที่โน่นไปแย่งที่นี้ ไม่คุยโว

๕.๔ ใจ คือต้องเป็นคนสุจริต อย่าเป็นคนใจบาปชั่วช้า พุจริตต่าง ๆ เช่น พอใจเกาะเกาะกับลูกเมียเขา อิจฉาริษยา ซิงซัง ใจร้าย

ถ้าผู้ใดปราศจากคุณธรรม ๔ ประการนี้แล้วยากที่จะเป็นแพทย์ที่คนทั้งหลายจะนิยมนับถือ รักใคร่

๖. ธรรมที่จะให้เป็นคนดี มีคนอยู่ ๓ จำพวก ต้องการธรรมที่จะให้เป็นคนใจดีมากกว่าคนสามัญได้แก่ ครูจำพวกหนึ่ง แพทย์จำพวกหนึ่ง และกัปตันเดินเรืออีกจำพวกหนึ่ง คนเหล่านี้มีหน้าที่ต้องช่วยเหลือคนที่อ่อนกำลังกาย กำลังปัญญา บุคคล เหล่านี้จำเป็นต้องมีคุณธรรม ๔ ประการเป็นเครื่องประโลมใจ

๖.๑ เมตตา ต้องเป็นคนที่หวังและพยายามจะให้เขาดีและมีความสุข ความทุกข์เข็ญของผู้ป่วยบางคนจะเร่งเร้าและโกรธ แพทย์เราก็จะไม่โกรธตอบ

๖.๒ กรุณา ต้องเป็นคนที่หวังและพยายามจะช่วยเขาให้บรรเทาทุกข์ และหายจากโรคอย่างจริงจัง อย่าทำแต่เพียงประโยชน์ที่มุ่งหมายผลประโยชน์ที่จะได้ ถึงแม้คนยากจนเจ็บป่วยก็ต้องช่วยเหลือ

๖.๓ เชื้อเพื่อ ต้องเป็นคนที่มีแกใจด้วยตนเอง มิใช่ทำเพราะมีข้อบังคับให้จำต้องทำ ถ้าทำด้วยใจ ผลการรักษาผู้ป่วยดีก็เกิดความยินดีปรีดา ตื่นเต้น อิมเอิบ แม้จะรักษาโดยไม่มีสิ่งตอบแทน เราก็เต็มใจทำ

๖.๔ เอาใจใส่ ต้องเป็นคนที่วิตถวิจารณ์ในขณะของตบห่วยที่จะให้การทำงานของตนสำเร็จอยู่เสมอ มิใช่ทำงานตามเวลา ตามหน้าที่ ความหวังเอาใจใส่ยอมม่งต่อความสำเร็จ ซึ่งจะเกิดประโยชน์อย่างมาก

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ถ้าผู้เป็นแพทย์ไม่มีอยู่ในสันดานการทำงานที่ตนทำก็ไม่ใคร่จะสำเร็จประโยชน์ได้ดี ผู้ป่วยจะไม่ค่อยผูกไมตรีชอบพอและนับถือ อาจมีคนเห็นว่าเราเป็นคนใจคอเหี้ยมโหด ย่อมจะเกิดความรังเกียจเพื่อหน่ายของญาติและผู้ป่วย

๗. ธรรมที่ให้เป็นคนเที่ยงธรรม ผู้เป็นแพทย์หรือเป็นครูเป็นขุนศาลตุลาการ หรือผู้ที่ปกครองคนจำนวนมาก ต้องมีความเที่ยงธรรมในตนมากกว่าคนสามัญ ความเที่ยงธรรมมี ๔ ประการเรียกว่า อคติ ๔

๗.๑ ฉันทาคติ มีความรักเป็นเหตุให้ลำเอียง เป็นต้นว่ามีผู้ป่วยหลายคนที่ได้รับการดูรักษาจากเรา แต่เรามีได้รักษาพยาบาลโดยเที่ยงธรรม เพราะเหตุเรามีความหวังเห็นแก่ลาภที่พึงพอใจจะได้ฝ่ายหนึ่งนั้นมาก ทำให้เราทอดทิ้งอีกฝ่ายหนึ่งจนทำให้เสียการเสียประโยชน์ ซึ่งอาจจะรุนแรงถึงชีวิตได้

๗.๒ โทสาคติ มีความโกรธเป็นเหตุให้ลำเอียง เช่นเรามีหน้าที่รักษาผู้ป่วย แต่ผู้ป่วยรายนี้จู้จุกจิกหรือทำอะไรให้เราโกรธเคือง เราก็ทอดทิ้งเขาง่าย ๆ

๗.๓ ภยาคติ มีความกลัวเป็นเหตุให้ลำเอียง เป็นต้นว่าในหมู่ผู้ป่วยที่เรารักษาเรามีหน้าที่ต้องทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ป่วยทุกคน แต่มีผู้ป่วยบางคนที่มีบรรดาศักดิ์อันเป็นที่บนอบกลัวเกรง เราก็ไม่ทำแก่ผู้นั้นให้เกิดประโยชน์เช่นผู้อื่น เพราะความเกรงกลัวปล่อยให้ผู้ป่วยทำอะไรทำได้ตามใจ ซึ่งอาจมีผลเสียจน

ผู้ป่วยมีอันตรายได้

๗.๔ โมหาคติ มีความหลงเป็นเหตุให้ลำเอียง เช่น เรายังมาสามารถวินิจฉัยโรคได้ แต่เราก็เผลอรักษาไปโดยสละเพราะไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วน ไม่หาหรือผู้มีความรู้ความชำนาญกว่าตน ทำให้ผู้ป่วยได้รับทุกข์ทรมาน และอาจมีอันตรายได้

ด้วยเหตุนี้ผู้ที่เป้นแพทย์ควรมีสติที่จะรักษาใจให้เที่ยงธรรมเสมอ ถ้ามีเหตุที่จะพาใจเราให้เอนเอียงไปจากบรรทัดและหน้าที่ ควรจะระลึกหักห้ามใจตนเองให้ตรงไว้กับหลัก ให้ถือว่าผู้ป่วยและญาติมุ่งหมายฝากชีวิตต่อเราด้วยความไว้วางใจ จงตั้งตัวให้ตรงอยู่ในความเที่ยงธรรมต่อหน้าที่เป็นนิตย์

๘. เมื่อได้ทำธรรมหลายข้อ อันเป็นธรรมของแพทย์และเป็นธรรมที่แพทย์มีน้ำหนักที่จะปฏิบัติมากกว่าคนสามัญมาซึ่งแจ้งในที่นี้ จะขอยกสุภาษิตของท่านจินตกวี แต่ก่อนมากล่าวให้ฟังสักบทหนึ่งมาเป็นอุทาหรณ์ให้เห็นราคาคุณค่าของวิชาแพทย์ว่ามีเพียงใด ท่านกล่าวไว้ว่า

เมืองใดไร้ราช	ปราชญ์สดับ กิดิ
อีกตระกูลมีทรัพย์	สิ่งให้
หนึ่งไร่นาที่	ขุนแพทย์
ภัยมากเมื่อนั้นไซ้	ท่านห้ามอย่าเนา

สุภาษิตบทนี้นั้นยกเอาสิ่งสำคัญของประเทศมากกล่าวไว้ เพื่อให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งจำเป็นของบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ได้แก่ พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครองประเทศ ๒ นักปราชญ์ ผู้รอบรู้สำหรับที่จะประกอบกิจการทั้งปวง ๓ เศรษฐีผู้มีทรัพย์พร้อมเป็นหลักแห่งสมบัติของบ้านเมือง ๔ แม่น้ำ อันเป็นสิ่งที่ชนทั้งปวงต้องอาศัย ๕ แพทย์อันเป็นผู้ช่วยทุกข์บำบัดภัย รักษาชีวิต ทั้ง ๕ อย่างเป็นสิ่งจำเป็นของทุกประเทศต้องมี นักเรียนจงภูมิใจว่าวิชาแพทย์เป็นวิชาที่สำคัญและมีคุณค่ามิใช่น้อย เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบ้านเมืองยิ่งกว่าวิชาอื่น ๆ